

**Київський літературно-меморіальний
музей М.Т. Рильського**

До 125-річчя з дня народження М. Т. Рильського

Митці на прицілі

Максим

РИЛЬСЬКИЙ

Харків
«ФОЛІО»
2019

1

Драматична історія Максима Рильського є гірким підтвердженням діагностики Івана Франка, який ще в 1903 р. спрогнозував, що соціал-демократична «народна держава», теоретично змодельована Марксом, Енгельсом і Лассалем, ставши реальною, наляже «страшним тягарем на життя кожного поодинокого чоловіка». Вона відбере в нього свободу і намагатиметься контролювати все, навіть думки: «Власна воля і власна думка кожного чоловіка мусила би щезнути, занідіти, бо ану ж держава признає її шкідливою, непотрібною. Виховання, маючи на меті виховувати не свобідних людей, але лише позиточних членів держави, зробилось би мертвою духовою муштрою, казенною. Люди виростили б і жили би в такій залежності, під таким доглядом держави, про який тепер у найабсолютніших поліційних державах нема й мови. Народна держава сталась би величезною народною тюрмою...»¹

Максимові Рильському судилося жити в тій «народній тюрмі» понад сорок років. Дебютував він збіркою віршів «На білих островах» ще за часів Петра Столипіна (1910), а пішов у засвіти в липні 1964-го, коли завершувалася короткочасна й суперечлива хрущовська «відлига». Чи були в його біографії роки, коли можна було почуватися «свобідним» чоловіком? Риторичне запитання. Столипін реалізував гасло «Россия для русских», а Сталін руками своїх опричників робив усе, аби «кальоним железом» випекти будь-які мрії про «українське відродження», яке оголошувалося не просто химерою, а контрреволюцією... Виходить, що тільки останні вісім-десять років життя Рильського були більш-менш спокійними...

---

¹ Франко І. Що таке поступ? // І. Франко. Збір. творів: у 50 т. — Т. 5. — К., 1986. — С. 41.

Якщо шукати глибинних причин драми Максима Рильсько-го і тисяч українських інтелігентів, репресованих комуністичним режимом, то можна дійти висновку, що всі вони були приречені ще... в 1848 р., коли Маркс і Енгельс у своєму «Маніфесті Комуністичної партії» сформулювали ідею *диктатури пролетаріату* як універсального засобу виправлення історії і встановлення царства справедливості. За задумом творців «Маніфесту», шлях до Утопії (соціалізму, комунізму...) мало прокласти тотальне насилля.

«А хто були б її (утопічної «народної держави». — В. П.) сторожі? Хто б держав би кермо тої держави?» — допитувався через 55 років після появи «Маніфесту» Іван Франко. І відповідав: «/.../ Ті люди мали би в своїх руках таку величезну власть над життям і долею мільонів своїх товаришів, якої ніколи не мали найбільші деспоти. І стара біда — нерівність, вигнана дверима, вернула би вікном: не було би визиску робітників через капіталістів, але була би всевладність керманічів — усе одно, чи родовитих, чи вибираних — над мільонами членів народної держави».

У СРСР керманічем стала більшовицька партія, яка «бажала захопити в свої руки державну власть» (Франко і це передбачив: партія захоче підмінити державу). А контролювати думку «пожиточних членів держави» доручено було спецслужбі (ЧК, ДПУ, МВС, КДБ), історія якої починалася зі скромної «75-ї кімнати» в Смольному, де господарював Володимир Бонч-Бруєвич (до речі, дослідник Сковороди).

Через комуністичне затьмарення у ХХ ст. пройшли різні країни, проте в історії *радянських* репресій важливо не пропустити ту особливість, що диктатуру пролетаріату російські більшовики взяли за запроваджувати в країні з могутньою традицією імперської деспотії, власне — у «тюрмі народів». І вони цю традицію не тільки не похитнули, а й примножили...

У дні прощання із Максимом Рильським про драму поета з вичерпною точністю написав Євген Маланюк: «Максим Рильський — в нашу страшну, цинічно-підлу добу фактично був бранцем і закладником національної культури в лапах немилосердного ворога, який, кожної хвилини! — міг його не лише кинути до буцегарні з заборonoю «писати й малювати», а й просто «зліквідувати», змусивши перед тим перейти всі стадії морального душогубства: каяття, визнання «помилко», поганьб-

лення друзів праці й життя та, хоч і вимушеної, але завжди жахливої хули на власний Народ і власну Батьківщину. /.../ І якщо в його творчості траплялися «пісні про Сталіна», оди до Ілліча, похвали для Маяковського й навіть одна посвята Молотову (!), то автор їх прекрасно знав, що то все — то така ж сама данина, як пиття кумису в ханським наметі XIII ст. І знав також, що для нащадків то будуть лише літературні прийоми, хоч і досить шибеничного стилю.

Рильський залишився фізично живий і, хоч полонений, чим далі, тим виразніше намагався продовжувати ту чинність, яку вже не могли виконувати замордовані ворогом Зеров і Филипович, Нарбут і Леонтович, Курбас і Куліш.

Без галасу і зайвих жестів. Як той вояк, що до кінця відстрілюється на останній заставі, хоч бачить, що залога вже перебіта, а підмога жахливо запізнюється»¹.

2

Але перед тим, як за Рильського взяли чекісти, він зазнав атак з боку братів-літераторів². Особливо старався Яків Савченко (1890—1937), маленький поет із великими амбіціями. Можливо, це саме його мав на увазі Микола Зеров, коли писав у листі до Павла Тичини (27 травня 1924 р.): «Ми ж з вами знаємо, чого вартий наш український селючок, коли він починає кар'єру робити. Жадність, заздрість, готовність усім пожертвувати — аби тільки мати черевики з гострими носками і сидіти в кав'ярні в ролі законодавця і арбітра «*elegatiarium*». Всі вони

¹ *Маланюк Є.* Над могилою Максима Рильського // Є. Маланюк. Земна мадонна. — Братислава, 1991. — С. 327—328.

² На початках творчого шляху М. Рильський почув і чимало прихильних слів про свою поезію (див., наприклад.: *Зеров М.* Максим Рильський. «Під осінніми зорями» // Музагет. — 1919. — № 1—3; *Филипович П.* Лірика Максима Рильського // Книгар. — 1919. — № 22; *Зеров М.* Літературний шлях Максима Рильського // М. Зеров. До джерел. — К., 1926). Зрештою, прихильні оцінки як оригінальної поетичної творчості М. Рильського, так і його перекладацької праці, не раз звучали й пізніше, аж до кінця 1920-х рр. (див.: *Родзевиц С.* Адам Міцкевич. «Пан Тадеуш» // Життя й революція. — 1928. — № 4; *Норд В. (Мисик В.)* Де розходяться дороги // Пflug. — 1929. — № 2. Норд-Мисик, зокрема, вітав поему М. Рильського «Сашко», вважаючи, що її поява «віщує якийсь новий етап» у творчості поета; цікаві спостереження висловлено щодо перегуків «Рильський — Фет», а також сквородинівських мотивів у збірці «Де сходяться дороги» — «вікінченій і майстерній книзі»).

однакові, і ті, що УНР будували, і ті, що до УСРР зараз при-мазуються...»¹

Ця вбивча характеристика стосувалася, зрештою, не тільки Якова Савченка, а й численних савченків, літературної шантрапи, яка поспішала захопити командні висоти, щоб звідти обстрілювати тих, хто своїм талантом заважав їм, претендентам на роль «законодавців і арбітрів». *Сірі* боялися *яскраво-кольорових*, тому воліли пошвидше розправитися з ними (втім, попри свою демонстративну «революційність», Савченко також не вцілів під час репресій 1937 р.).

У вересні 1923-го Яків Савченко виступив у «Більшовику» з розгромною статтею «Українська неокласика» — здається, то була його перша гучна критична канонада по Зерову, Рильському й Філіповичу. Ущипнувши принагідно письменників із групи «Ланка», «котрі ідеологічно загрузли в національній романтиці» (Косинка — Осьмачка — Підмогильний), Савченко зосередив вогонь саме на «неокласиках». Він, «глашатай» революційного мистецтва, наступав і звинувачував: «На правому боці — другі люде, другий патос і цілі. З легенької руки М. Зерова «правобережці» здобули назву, до речі, дуже «учену» — неокласиків. Неокласики не течія, не шукання, а зовсім виразна школа. Репрезентована вона поки-що М. Рильським та Філіповичем — поетами. Гарольди їхні — Зеров, Якубський, Петров. /.../ ...діяльність їх, не довга своєю історією, стала помітним явищем в українській літературі. Неокласики виступили одностайно, цілим фронтом (більше — прилюдними лекціями й докладами), з чималим задором, з претензіями на домінуючу й синтезуючу роль в українській поезії останнього дня. Вони, мовляв, той пуп, де сходяться найбільші досягнення українського поетичного мистецтва — формальні здобутки, культура слова, мелодійна ритміка і т. инш. (про ідеологію хитренький хохол Зеров замовчує, не відкриває «неокласичних» карт). Вони, — по їхній декламації, — стоять на твердому ґрунті сьогодняшньої дійсности (!) і побуту. /.../ ...надто вже ясно, з яких рівчаків тече неокласична «цілюща» вода». /.../ Авраам роді Исаака, Исаак роді Иакова, Иаков — 12 синів, а ці 12 разом вилупили спочатку Зерова, потім Якубського, а вже нарешті двох близнюків, М. Рильського й П. Філіповича»².

---

¹ Лист М. Зерова до П. Тичини від 27 травня 1924 р. // М. Зеров. Українське письменство. — К., 2003. — С. 1040.

² *Савченко Я.* Українська неокласика // *Більшовик*. — 1923. — 12 вересня.

ЗМІСТ

Поет у лещатах «народної держави». Володимир Панченко	3
Неокласики: не в ритмі з добою?	31
<i>Яків Савченко. Українська неокласика</i>	33
<i>Максим Рильський. Лист до редакції газети «Більшовик»</i>	45
<i>Євген Маланюк. Послання</i>	48
<i>Валеріян Підмогильний. «Без стерня» (Максим Рильський)</i>	64
<i>Борис Якубський. «Не в ритмі з добою» (М. Рильський. Де сходяться дороги)</i>	88
<i>Максим Рильський. «Коли громаду літераторів...»</i>	95
Арешт	97
<i>Богдан Рильський. Арешт. Болюче свідчення</i>	99
Справа № 272	112
<i>Максим Рильський. Деклярація обов'язків поета й громадянина</i> . . .	164
Письменное заявление Зерова следователю 8 мая 1935 г.	168
Протокол допроса обв. ЗЕРОВА Николая Константиновича от 1 июня 1935 г.	170
Протокол допроса обв. ЗЕРОВА Николая Константиновича от 2 июня 1935 г.	172
Пісня про Сталіна (Музика: Л. Ревуцький. Слова: М. Рильський)	174
«Контрреволюційні» ластівки 1947 року	175
Республиканское совещание молодых писателей	
<i>Выступление Николая Руденко</i>	177
Пленум правління Спілки радянських письменників України	180
Про виконання Спілкою радянських письменників України постанови ЦК ВКП(б) про журнали «Звезда» і «Ленинград»	
<i>Доповідь голови правління Спілки радянських письменників України тов. О. Є. Корнійчука</i>	181

Дебати по доповіді тов. О. Є. Корнійчука	
Промова П. Г. Тичини	203
Промова П. М. Усенка	212
Промова М. П. Бажана	215
Промова Івана Ле	222
Промова Л. С. Первомайського	226
Промова О. С. Левади	231
Промова І. І. Стебуна	234
Промова Є. Ю. Адельгейма	242
Промова С. О. Голованівського	247
Промова О. І. Копиленка	251
Промова Ю. К. Смолича	255
Резолюція пленуму Правління Спілки радянських письменників України по доповіді тов. О. Є. Корнійчука «Про виконання СРПУ постанови ЦК ВКП(б) про журнали «Звезда» і «Ленинград»	258
<i>Микола Шамота</i> . В неокласичних шатах	272
За ідейну чистоту української радянської літератури! (На зборах письменників м. Києва)	279
<i>Максим Рильський</i> . Про націоналістичні помилки в моїй літературній роботі	287
Замість визнання помилок	298
<i>Микола Бажан</i> . Проти націоналістичних перекручень в сучасній науці про історію України	302
<i>Николай Бажан</i> . За критику і самокритику в українській літературі	327
<i>Леонід Хінкулов</i> . Чому літають ластівки?	333
<i>Євген Маланюк</i> . М. Рильський в п'ятдесятиліття	357